

innych podmiotów, organizacji czy stowarzyszeń. We współpracy zaangażowani są również mieszkańcy obu miast, dzięki czemu wzrasta zainteresowanie społeczne. Przeprowadzane wspólne wydarzenia kulturalne, konferencje i spotkania informacyjne przyczyniają się do rozwoju i umacniania wspólnie kształtującej się tożsamości.

Centrum wnosi aktywny wkład w stałe zacieśnianie współdziałania między Polakami i Niemcami, ślubicznymi i frankfurckimi, tworzenie dobrych relacji między nimi, zbliżanie podmiotów zainteresowanych współdziałaniem, wspieranie inicjatyw we wszystkich dziedzinach życia społecznego, gospodarczego i kulturowego.

Projekt zmierza do: rozwoju Dwumiaста jako ponadgranicznego modelowego miasta, wzmocnienia integracji na poziomie lokalnym i regionalnym, podejmowania i pogłębiania partnerskich powiązań pomiędzy jednostkami samorządowymi, tworzenia wspólnych instytucji, niwelowania barier utrudniających porozumienie, wymiany doświadczeń i wspierania osób zajmujących się transgraniczną współpracą, wspierania lokalnej i regionalnej tożsamości, europejskiego myślenia i kompetencji.

Dzięki projektowi powstała nowa jakość współpracy, która jest pełniejsza, wyposażona w odpowiednie instrumenty. Przebiega szybciej, sprawniej i przynosi zdecydowanie lepsze rezultaty. Ponadto projekt wpływa na wzrost zewnętrznej i wewnętrznej akceptacji dla wspólnego rozwoju Ślubic i Frankfurtu nad Odrą jako Europejskiego Dwumiaста. Zaangażowani w prace nad projektem skutecznie zaszczepiają i wdrażają wspólną wizję dla obu miast, wynikającą z zapisów Ślubicko-Frankfurckiego Planu Działania. Bez tej inicjatywy niemożliwe byłoby codzienne tak efektywne współdziałanie i szybka reakcja na aktualne zagadnienia.

Jednakże poza wszystkimi wymienionymi pozytywnymi wynikającymi z realizacji projektu są jeszcze dwa aspekty, które przesadzają o jego wyjątkowej roli. Są to wspólne dążenie do zrównoważonego rozwoju Ślubic i Frankfurtu nad Odrą oraz przygotowywanie się do nowego okresu programowania UE, polegające na tworzeniu wspólnych projektów. Jakie będą rzeczywiste efekty po realizacji projektu, pokaże czas, jego ewaluacja i stopień osiągniętych wskaźników produktu i rezultatu.

Przez ponad dwadzieścia lat współpracy na pograniczu polsko-niemieckim wypracowane zostały formy i metody transgranicznego współdziałania. Kontakty między przedstawicielami współpracujących stron ewoluowały i obecnie można stwierdzić, że są partnerskie. Cechuje je otwartość, szczerłość i przyjazne nastawienie, które często możliwe są dzięki „dobrym” kontaktom na wyższym szczeblu.

Joanna Pyrgiel
Poznań/Ślubice

DOM WSPÓŁPRACY POLSKO-NIEMIECKIEJ – NA RZECZ WIELOKULTUROWEGO DZIEDZICTWA GÓRNEGO ŚLĄSKA

W małym którym regionie historia polska i niemiecka krzyżują się tak, jak na Górnym Śląsku. Powojenne decyzje w sprawie granicy i polityki narodowościowej, w połączeniu z silną charakterystyczną lokalną tradycją i dialektem składają się na złożony obraz

dzisiejszego górnśląskiego dziedzictwa kulturowego. Trudno mówić tu o tożsamości narodowej, jak też bez emocji poruszać się w „polskości” i „niemieckości”. Po latach niełatwych doświadczeń historycznych dziś wiele organizacji próbuje budować nowoczesną lokalną świadomość, traktując przeszłość jako lekcję, z której należy czerpać w tworzeniu nowego wymiaru. Powraca się do czeskich i żydowskich wpływów na historię regionu. Celem działań jest pokonywanie barier mentalnych i narodowościowych oraz budowanie środowiska, w którym różne kultury będą z szacunkiem do siebie współistnieć, składając się na bogatą społecznie „górnśląskość”. Jednym z długofalowych projektów jest Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej w Gliwicach, który od 1998 r. prowadzi instytucjonalną działalność z aspiracjami wpływania na rozwój stosunków polsko-niemieckich w duchu odkrywania, popularyzacji i rozwoju wspólnego dla Polaków i Niemców górnśląskiego dziedzictwa kulturowego¹.

MISJA NA RZECZ WIELOKULTUROWOŚCI REGIONU

Kooperacja partnerów polskich i niemieckich w ramach projektu Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej (DWPN) bierze swój początek w obecności w regionie (od początku lat 90. minionego wieku) Fundacji im. Friedricha Eberta. Jej pracownicy postanowili zrealizować pomysł zaadaptowania w Polsce dobrych praktyk niemieckiej działalności społecznej. Chodziło o zaszczerpienie na obszarze restrukturyzowanego Górnego Śląska doświadczeń partnerskich regionów – Nadrenii Północnej-Westfalii i Nadrenii-Palatynatu. Zamierzeniem było także doprowadzenie do współodpowiedzialności rządu niemieckiego za ludność pochodzenia niemieckiego zamieszkującą region poprzez działania wspierające. Inicjatorami utworzenia instytucji byli posłowie do *Bundestagu*: Markus Meckel, Hartmut Koschyk, dr Friedbert Pflüger, dr Christoph Zöpel oraz senatorowie polscy – prof. Dorota Simonides i prof. Gerhard Bartodziej. Uroczyste otwarcie Domu miało miejsce 17 lutego 1998 roku, a uczestniczyli w nim ze strony niemieckiej Prezydent Republiki Federalnej Niemiec Roman Herzog i ze strony polskiej Danuta Hübner, szefowa Kancelarii Prezydenta RP. Pierwszym dyrektorem instytucji został jej inicjator i orędownik, dotychczasowy pracownik Fundacji F. Eberta T. Schäppe². W ten sposób okazała stara willa przy ulicy Rybnickiej, która w latach dwudziestych i trzydziestych należała do A. Neumanna, wydawcy tygodnika „Der Oberschlesische Wanderer” i w której kwitło życie kulturalne gliwickich elit, stała się siedzibą organizacji. Formalnie obiekt należał do Politechniki Śląskiej, która otrzymała go po 1945 r. w efekcie nacjonalizacji mienia ponemieckiego. Konieczność przeprowadzenia gruntownego remontu budynku i zmiany strukturalne organizacji spowodowały w 2008 roku przeniesienie siedziby Domu do dawnych obiektów kopalnianych przy ulicy Bojkowskiej, obecnie nowoczesnie zaaranżowanych na biura.

Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej jest pierwszą bilateralną organizacją, pierwszym polskim związkiem stowarzyszeń, w którego skład wchodzi ze strony polskiej: Związek

¹ Broszura *Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej*, E. Więcek, K. Zawada, K. Sekuła, *Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej*, „Przegląd Zachodni” nr 4, 2007, s. 130-146.

² „Sprawozdanie z działalności Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej w roku 2011”, maszynopis powielany; *Broszura Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej*, s. 7.

Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce, Regionalna Izba Gospodarcza w Katowicach, Śląskie Stowarzyszenie Samorządowe w Leśnicy, Towarzystwo Polsko-Niemieckie im. Stanisława Bieniasza, Regionalna Izba Przemysłowo-Handlowa w Gliwicach, Niemieckie Towarzystwo Oświatowe, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Województwa Śląskiego, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim, Konserwatorium im. Josepha von Eichendorffa, Związek Młodzieży Mniejszości Niemieckiej w RP oraz ze strony niemieckiej: Towarzystwo Niemiecko-Polskie Zarząd Federalny i Fundacja im. Friedricha Eberta³.

Działalność Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej skupia się na budowaniu stosunków między obydwoma narodami poprzez wspieranie współistnienia polskiej większości z niemiecką mniejszością, opartego na postanowieniach Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 17 czerwca 1991 r. zawartego między Rzeczpospolitą Polską i Republiką Federalną Niemiec.

Cele statutowe DWPN zakładają wspieranie i pogłębianie przyjaznych stosunków polsko-niemieckich we współpracy z organizacjami i instytucjami mniejszości niemieckiej w Polsce, jak też wspieranie mniejszości niemieckiej i jej dialogu z większością polską; popularyzację wiedzy o obu krajach; propagowanie, zwłaszcza wśród młodego pokolenia, postaw wzajemnego zrozumienia i współpracy; niwelowanie uprzedzeń i stereotypów; działanie na rzecz budowania pluralistycznego społeczeństwa obywatelskiego, samorządności i przedsiębiorczości w regionie; wspieranie współpracy interregionalnej i integracji europejskiej.

Za główne zadanie instytucja obrała promowanie wielokulturowości regionu i zwiększanie świadomości mieszkańców w zakresie jego dziedzictwa wychodzącego z tradycji polskiej i niemieckiej. Na Górnym Śląsku jest to temat wrażliwy i wciąż żywy. XX wiek przyniósł jego mieszkańcom niewiele dobrych momentów. Czasy zdominowane były przez *Kulturkampf* i antagonizmy narodowe, plebiscyt, który doprowadził do kontrowersyjnego podziału terytorium oraz dwie wojny światowe. Ludność Śląska doświadczyła brutalnej ingerencji polityki międzynarodowej w lokalny ład społeczny. Deklaracje narodowościowe determinowały życie całych rodzin. Odpowiedzi na pytanie „kim jestem?” nieraz wiązały się z zapewnieniem egzystencji i pragmatycznym odnajdywaniem się w trudnej rzeczywistości. Po II wojnie światowej region zasiedliła w części ludność napływowa. Język niemiecki między Gliwicami, Opolem i Raciborzem do początku lat 90. XX w. był zakazany. W lokalnej społeczności propagowano wrogość do niemieckości, co nakładało się na doświadczenia traumy wojennej. Dla pozostałej w regionie ludności pochodzenia niemieckiego, od pokoleń identyfikującej się z tą kulturą, oznaczało to nieprzyznawanie się do swych korzeni. Prawa mniejszości niemieckiej zostały oficjalnie uznane dopiero po politycznym przełomie końca lat 80. minionego wieku. Wraz z demokratyzacją życia w Polsce rozpoczął się proces normalizowania sytuacji narodowościowej na Śląsku. Jest on długi i trudny, wciąż się proces normalizowania sytuacji narodowościowej na Śląsku. Jest on długi i trudny, wciąż nacechowany napięciami na tle kulturowym i podziałami lokalnymi. Symptomy ocieplenia polsko-niemieckiego, jakie pojawiły się po upadku muru berlińskiego, na Górnym Śląsku nie miały tak sprzyjającego klimatu jak w Warszawie i Berlinie, gdyż wykaczały poza polityczne gesty pojednania. Stosunki większości polskiej z formalnie od lat nieistniejącą niemiecką mniejszością, która nie była przygotowana do zmian i pełnienia z dnia na dzień roli

³ „Sprawozdanie z działalności Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej w 2005 roku”, s. 1-2.

pomostu między obydwoma narodami, nie były bezkonfliktowe. Były inne, niż gdzie indziej – bardziej pragmatyczne, chłodnie, trzeźwe – oceniał były dyrektor Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej, Marcin Wiatr⁴. Jeszcze w połowie lat 90. pracownicy placówki spotykali się z przypadkami nieprzychylności ze strony mieszkańców Gliwic, gdyż postrzegana ona była jako niemiecka.

Dla Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej nowa sytuacja stała się wyzwaniem dla działań w obszarze propagowania poczucia tożsamości regionalnej z wykorzystaniem pozytywnych aspektów wielokulturowości oraz partnerstwa. Nowoczesna, europejska identyfikacja z miejscem zamieszkania ma oznaczać pracę na rzecz regionu i wzmacnianie jego potencjału odkładając uprzedzenia i stereotypy narodowe. Ważna jest pamięć o doświadczeniach historycznych, ale ma ona łączyć, nie antagonizować. „Naszym celem jest przyczynianie się do wzajemnego zrozumienia i podnoszenia świadomości, że Śląsk ma tylko jedną przyszłość: wspólną. Wszystko co dzieje się na Śląsku, w Polsce i w Europie w równym stopniu dotyczy wszystkich mieszkańców tego regionu.” – brzmi motto organizacji⁵.

PROFIL TEMATYCZNY, ORGANIZACJA

Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej jest pozaszkolną instytucją edukacyjną dla młodzieży i dorosłych. Z niemieckiego punktu widzenia wypełnia przestrzeń pomiędzy ofertą Instytutu Goethego i fundacji politycznych. Punktem ciężkości jego pracy są tematy, które należą do najtrudniejszych w historii stosunków polsko-niemieckich. Z założenia ośrodek ma być miejscem spotkań różnych grup społecznych zainteresowanych kulturą niemiecką i niemieckim dziedzictwem kulturowym Górnego Śląska oraz rozwijać tożsamość kulturową żyjących tu Niemców. Służy temu intensywne wymiana, edukacja obywatelska i budowanie struktur dialogu⁶. Mottem popularyzowania wielokulturowej (obok polskiej i niemieckiej także czeskiej, austriackiej, żydowskiej) historii obszaru jest przekonanie, że „bez znajomości historii regionu nie można odpowiedzialnie kształtować jego przyszłości i wzmacniać wzajemnej akceptacji i integracji różnych grup społecznych oraz identyfikacji mieszkańców z ich regionem”⁷.

W społecznej świadomości instytucja funkcjonuje często jako forma wspierania wszelkich możliwych działań w obszarze polsko-niemieckim, czego przykładem jest fakt, iż ok. 30-40% wniosków o odszkodowanie wojenne trafiło najpierw do Domu Współpracy. Dawni mieszkańcy regionu zwracają się do instytucji z prośbami odnalezienia ulicy, przy której mieszkali, a której polskiej nazwy dziś nie znają. Bywa, że dzwonią w kwestiach formalnych, a rozmowa trwa długo, bo kryje się za tym potrzeba wypowiedzenia się – o doświadczeniach wojennych, przeżyciach pracownika przymusowego czy przesiedleńca⁸.

⁴ Wywiad autorki z Marcinem Wiatrem, p.o. dyrektora generalnego Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej w Gliwicach z dnia 29 sierpnia 2006 r.

⁵ *Broszura Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej*, s. 10.

⁶ Dokumentacja DWPN, maszynopis.

⁷ „Sprawozdanie z działalności Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej w 2005 roku”..., s. 10.

⁸ Wywiad z Marcinem Wiatrem, *op. cit.*

Swe założenia programowe Dom realizuje w różnych formach, m.in. poprzez konferencje, seminaria, szkolenia, wystawy, spotkania z osobistościami życia kulturalnego, naukowego, społecznego i politycznego, przygotowywanie publikacji, wyjazdy studialne, konkursy. Rocznie przeprowadzanych jest ok. 50 projektów dla ponad 10 tys. odbiorców⁹. Adresatem działań jest głównie mniejszość niemiecka, ale także wszystkie osoby, które chcą działać na jej rzecz. Dom szeroko współpracuje ze środowiskiem dziennikarskim i innymi organizacjami pozarządowymi.

Partnerami wielu konferencji i imprez są samorządy terytorialne, które zapraszane są do dialogu i współtworzenia lokalnej grupy działania. Zważywszy, że Gliwice przy okazji imprez DWPN odwiedzają rocznie tysiące osób, instytucja jest istotnym podmiotem kreowania lokalnego wizerunku i polityki PR miasta. Dom realizuje także dużą część zadań Urzędu Marszałkowskiego związanych z organizacją Szczytu Młodzieży Trójkąta Wyszehradzkiego. Z racji tego instytucja stara się wypracować wizję rozwoju regionu, która najlepiej odzwierciedlałaby jego potrzeby i kierunkowała współpracę wszystkich podmiotów.

Priorytetowe miejsce w programie zajmują przedsięwzięcia kierowane do i realizowane we współpracy z młodzieżą, gdyż faktem jest, że jest ona każdego dnia konfrontowana z trudną i złożoną sytuacją narodowościową swojego miejsca zamieszkania i łatwo popaść może w schemat myślenia kategorią uprzedzeń i stereotypów. Młodzi ludzie mają szansę uczestniczyć w warsztatach, seminariach, podróżach studyjnych promujących edukację międzykulturową oraz skorzystać z oferty programowej ukierunkowanej na wzmocnienie lokalnego potencjału ludzkiego. Istnieje możliwość odbycia w *Hausie*, jak Dom jest nazywany, praktyki lub stażu, zarówno przez młodzież polską, jak i niemiecką. Do uczestników organizacja dociera dzięki współpracy ze szkołami, organizacjami studenckimi i młodzieżowymi, poprzez byłych współpracowników oraz indywidualną reklamę projektów. Ważnym obszarem oddziaływania jest współpraca z nauczycielami, wśród których DWPN promuje kształcenie z poszanowaniem różnic kulturowych, warsztatowe metody lekcyjne, kursy i szkolenia z zakresu mediacji czy polityki gender. W zakres działań kulturalnych wpisuje się rozpowszechnianie twórczości o wielokulturowości regionu, współrealizacja konkursów literackich, sztuk teatralnych i filmów.

W 1999 r. Zarząd Domu podjął inicjatywę powołania Centrum Europejskiego, które realizuje projekty o charakterze europejskim, szczególnie kierowane do młodego pokolenia. Są to programy informacyjne, szkoleniowe i doradcze, służące wspieraniu aktywnego udziału środowisk lokalnych i regionalnych w procesie integracji. Realizacja projektu wyrosła z przekonania, że proces integracji z Unią nie może przebiegać jedynie na płaszczyźnie państwowej, lecz musi obejmować wszystkie znaczące grupy społeczne. „Tylko razem podołamy wyzwaniu, jakim jest rozszerzenie Unii Europejskiej. W tym celu potrzeba zespolenia naszych sił: potrzeba siły serca, siły rozumu i zaangażowania każdego obywatela” – napisał w liście z okazji powołania Centrum Europejskiego Günter Verheugen, komisarz ds. rozszerzenia Unii Europejskiej¹⁰. Formalne uczestnictwo Polski w UE przyniosło ze sobą nowe obszary dyskusyjne: wartość polskiej i niemieckiej

⁹ Wywiad z Rafałem Bartkiem, dyrektorem generalnym Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej z dnia 22.06.2012 r.

¹⁰ Broszura *Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej*, s. 18.

prezydencji w Unii Europejskiej, skutki migracji zarobkowych i edukacyjnych, prawa mniejszości narodowych w zjednoczonej Europie. Młodzież kilku szkół średnich zaproszono m.in. do debaty na temat kryzysu w strefie euro.

Struktura zarządzania Domem opiera się na powołaniu menagerów projektów, którym podlegają konkretne obszary realizowanych zadań. Wspierają ich asystenci, praktykanci i wolontariusze. Nad całością czuwa dyrektor generalny. Projekty inicjowane przez pracowników muszą być innowacyjne i ciekawe, ale też opierają się na dobrych tradycjach wielu sprawdzonych pomysłów, jak debaty dla młodzieży, spotkania autorskie, konferencje dyskusyjne. Roczny plan pracy zatwierdza dyrektor oraz zarząd Związku. Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej posiada oddział w Opolu, który kieruje swe działania do tamtejszej społeczności.

Poczucie stabilizacji administracyjnej dają organizacji stałe niemieckie dotacje ministerialne (Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych), jak też Konsulatu Generalnego we Wrocławiu i Fundacji Friedricha Eberta, a w ostatnim czasie również polskiego Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji. Jednakże, jak każda instytucja pozarządowa, DWPN zabiega o dodatkowe finansowanie swej działalności. Najczęściej są to środki na realizację konkretnych projektów przyznawane w ramach grantów krajowych i funduszy europejskich. „Szkoda, że w Polsce nie ma miejsca praktyka taka jak w Niemczech, gdzie wykonywanie zadań publicznych przez organizacje trzeciego sektora ma charakter długofalowy. W przypadku efektywnej pracy stowarzyszenia czy fundacji otrzymuje ona z wyprzedzeniem informację o kontynuacji zlecenia, przez co stabilniej planować może swoją działalność i specjalizować się w niej. U nas przyznawanie dotacji ma charakter konkursowy, co powoduje nie tylko niepewność istnienia podmiotów, ale i brak koordynacji ich pracy – z każdym konkursem zadanie podejmuje nowa instytucja, często zaczynając wszystko od początku.” – zauważa dyrektor generalny DWPN, Rafał Bartek¹¹.

Równie ważnym czynnikiem warunkującym efektywną działalność jest profesjonalny zespół. Instytucja realizuje wiele programów edukacyjnych rozwijających kompetencje młodych lokalnych liderów, co może stanowić źródło rekrutowania przyszłych pracowników. Jednak otwarcie granic po integracji Polski z Unią Europejską zachęca młodzież do zdobywania doświadczeń zagranicznych. Uczestnicy projektów, stażyści i praktykanci, którzy mogą być motorem dalszej pracy, często opuszczają region i wykorzystują swoją energię i wiedzę na rzecz innych środowisk. Zdaniem Marcina Wiatra jest to wyzwanie, którego pozytywnym aspektem jest konieczność ewaluacji celów instytucji i dopasowanie ich do zmieniającej się rzeczywistości, co jest niezbędną cechą wszystkich organizacji pozarządowych, a które przez to wygrywają świeżością i celowością swych działań¹². Rafał Bartek wskazuje na inne zjawisko – obawę młodych ludzi przed demonstrowaniem swojego pochodzenia, a przez to brak odwagi do otwartego działania na rzecz kultury niemieckiej¹³. Stanowi to hamulec rozwoju struktur organizacji mniejszościowych i pokazuje ciągle jeszcze skomplikowaną sytuację narodowościową w regionie.

¹¹ Wywiad z Rafałem Bartkiem, *op. cit.*

¹² Wywiad z Marcinem Wiatrem, *op. cit.*

¹³ Wywiad z Rafałem Bartkiem, *op. cit.*

WYBRANE PROJEKTY

Młodzież

Ważnym obszarem działalności Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej jest edukacja młodego pokolenia. Przykładem długofalowego programu były warsztaty dla szkół z regionu, które realizują współpracę z niemieckimi partnerami. Uczestnicy wymiany mieli okazję wziąć udział w jednodniowym seminarium integrującym grupę polską i niemiecką, a jednocześnie w przystępny sposób poszerzającym wiedzę na temat stosunków polsko-niemieckich na Górnym Śląsku. Celem projektu było doprowadzenie do spotkania młodych z obu krajów i sprowokowanie międzykulturowej dyskusji, która stwarza podłoże do najbardziej bezpośredniego dialogu, zniwelowania wzajemnych stereotypów i uprzedzeń¹⁴.

Corocznie DWPN organizuje (we współpracy z Fundacją Konrada Adenauera i Fundacją Współpracy Polsko-Niemieckiej) Akademię Dziennikarską dla młodych ludzi z Polski i Niemiec. Projekt ma formę seminariów i warsztatów, podczas których znani polscy praktycy i teoretycy zawodu przybliżają adeptom tajniki profesji. Obok omówień gatunków dziennikarskich, sposobów zbierania informacji, charakterystyki periodyków itp. w programie zawarte jest również przedstawienie funkcjonowania mediów w Polsce i w Niemczech oraz ich roli w procesie komunikacji między narodami. Druga część warsztatów polega na podróży studyjnej do największych polskich redakcji prasowych, radiowych i telewizyjnych. Przedsięwzięcie ma uwrażliwić młodych dziennikarzy, którzy w przyszłości pisać będą o swych sąsiadach, na kwestie kulturowe i rolę mediów w kształtowaniu kontaktów między narodami. W 2012 r. tematem przewodnim Akademii jest etyka w dziennikarstwie w świecie różnorodnym kulturowo.

Na uwagę zasługują programy DWPN związane z promowaniem wśród młodych ludzi postaw aktywności i zaangażowania w społeczne życie lokalne. Realizowana przez kilka lat we współpracy z Fundacją Friedricha Eberta „Akademia młodych liderów i liderów” miała na celu edukację obywatelską młodzieży Górnego Śląska. Tematyka obejmowała budowanie demokracji, społeczeństwo obywatelskie, historię i wielokulturowe dziedzictwo Górnego Śląska, międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka i mniejszości narodowych, ramy prawne i finansowe funkcjonowania organizacji pozarządowych. Ponadto uczestnicy praktycznie zdobywali wiedzę w zakresie planowania i zarządzania projektami oraz pozyskiwania środków na finansowanie własnych inicjatyw. Od 1997 r. Dom oferuje podobne w założeniach projekty dla młodzieży mniejszości niemieckiej. W ramach „Kuźni Młodych Liderów” prowadzone jest kształcenie polityczne i kulturowe, w szczególności w kierunku aktywnego działania w strukturach mniejszości niemieckiej w Polsce.

Edukacja historyczna i kulturowa

Integralną częścią działalności DWPN jest poszerzanie wiedzy historycznej o losach regionu. Wydarzenia, które ukształtowały dzisiejszy Śląsk często w skrótovej formie omawiane są podczas zajęć szkolnych, dlatego ważne jest uzupełnianie informacji w ramach

¹⁴ „Sprawozdanie z polsko-niemieckich warsztatów młodzieży na temat sytuacji mniejszości niemieckiej oraz stosunków polsko-niemieckich na Górnym Śląsku” w terminie marzec-październik 2005, maszynopis powielany.

edukacji nieformalnej. Decyzjom politycznym z lat 1918-1921, które doprowadziły do podziału terytorium Śląska i kazały żyć jego mieszkańcom w kuriozalnej rzeczywistości poświęcony był cykl warsztatów dla nauczycieli i uczniów. Projekt przygotowany został w ciekawej formie. Pierwszym etapem było opracowanie wystawy edukacyjnej pokazującej dawne mapy, wydarzenia i przykłady trudnej codzienności Ślązaków. Po zapoznaniu się z nią uczestnicy odbywali wycieczkę szlakiem dawnej granicy i odkrywali ślady historii. Organizatorzy zadbali o odtworzenie klimatu ówczesnych realiów, m.in. w formie symulacji kontroli granicznej pośrodku małych miejscowości. W ostatniej części grupy uczestniczyły w warsztatach, które pozwalały na przedyskutowanie doświadczeń i podzielenie się emocjami. Nauczyciele wspólnie wypracowywali konspekty lekcji poświęcone lokalnej przeszłości. Projektowi towarzyszyło wydanie obszernej publikacji na temat Śląska po I wojnie światowej pt. *Na granicy. Rzecz o czasach, ludziach i miejscach*¹⁵.

Istotnym wydarzeniem wydawniczym roku 2011 było ukazanie się bogato ilustrowanej, popularnonaukowej syntezy historii regionu pt. *Historia Górnego Śląska. Polityka, gospodarka i kultura regionu europejskiego*¹⁶. Po raz pierwszy od zakończenia II wojny światowej polscy, niemieccy oraz czescy historycy „podjęli próbę możliwie szerokiego opracowania spornej historii tego regionu o wielokulturowych tradycjach i powikłanych tożsamościach” w celu „zmiany negatywnego postrzegania wielokulturowego, w tym także niemieckiego dziedzictwa Górnego Śląska, co powinno się przyczynić do wzmocnienia poczucia tożsamości regionalnej i jej dowartościowania w imię owocnej współpracy polsko-niemieckiej, jak i polsko-czeskiej”. Równoległe z publikacją wydana została dwujęzyczna (polsko-niemiecka) mapa z graficznym przedstawieniem wyników plebiscytu z roku 1921 w poszczególnych miastach i gminach Górnego Śląska.

Ciekawym projektem jest „Archiwum historii mówionej”. Łączy on poszerzanie świadomości historycznej młodego pokolenia z dokumentowaniem wydarzeń sprzed dziesiątek lat. Młodzież mniejszości niemieckiej poszukuje świadków historii regionu i nagrywa wywiady radiowe, które udostępniane są na stronie internetowej. Tematyka podzielona jest wg okresów historycznych, jak też podmiotowo (np. „Jan Paweł II”, „Mniejszość niemiecka”, „Góra św. Anny”). Materiały stanowią unikatowy dokument relacji uczestników wydarzeń sprzed dziesiątek lat, do których dotarcie możliwe było poprzez uruchomienie nieformalnych kontaktów i poszukiwań w skali najmniejszych śląskich miejscowości. Dzięki atrakcyjnej formie projekt cieszy się coraz większą popularnością. Obok aspektu badawczo-historycznego ma on walor praktyczny: uczniowie opanowują technikę obsługi sprzętu i przygotowania materiału radiowego. Zapewne także dla bohaterów wywiadów ważne jest, że przekazują wiedzę swoim dzieciom i wnukom, i że wydarzenia z przeszłości – w większości trudne i bolesne – nie są im obojętne. Patronat honorowy nad „Archiwum historii mówionej” objęli m.in. Polski Komitet ds. UNESCO, Ministerstwo Edukacji Narodowej, marszałkowie województw opolskiego i dolnośląskiego.

Swoją misję Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej realizuje także poprzez sztukę. W 2005 r. instytucja zaangażowała się w produkcję spektaklu *Cholonek, albo dobry Pan Bóg z gliny* na podstawie książki Horsta Eckerta (Janoscha)¹⁷.

¹⁵ Książka (wydawnictwo albumowe) została przygotowana jako integralna część wystawy pod tym samym tytułem (Gliwice 2007).

¹⁶ <http://haus.pl/publikacja-52.html>.

¹⁷ E. Więcek, K. Zawada, K. Sekuła, *Dom Współpracy...*, s. 136-137.

Wiele działań kulturalnych Domu odbyło się w związku z twórczością urodzonego w Gliwicach Horsta Bienka, który wbrew przeciwnościom losu oraz okolicznościom politycznym dążył do zbliżenia Polaków i Niemców na Górnym Śląsku. Dla miasta jest on postacią symboliczną, przypominającą o jego wspólnej, polsko-niemieckiej tożsamości. Szeroko obchodzona była w końcu 2005 r. 15. rocznica śmierci pisarza, połączona z wręczeniem nagrody jego imienia ufundowanej przez Bawarską Akademię Sztuk Pięknych. Autorzy chcieli zaprezentować życie i twórczość pisarza w formie atrakcyjnej dla wielopokoleniowego odbiorcy – za pomocą spotkań autorskich, wystaw, dyskusji z młodzieżą, debaty przedstawicieli środowiska literackiego, mediów i mniejszości niemieckiej. W 2006 r. zorganizowano „Majowe dni z Horstem Bienkiem” dla młodzieży szkół średnich oraz konkurs literacki „Szukamy nowego Horsta Bienka”¹⁸.

Współpraca w regionie

DWPN nie chce zamykać się w swoich strukturach, lecz aktywnie uczestniczyć w regionalnym życiu polityczno-społecznym i kulturalnym. Okazją do podejmowania tematów ważnych dla szerszego środowiska polsko-niemieckiego są m.in. „Seminaria Śląskie”, „Rozmowy o Europie” czy cykl „HAUSbesuche – spotkania DOMowe”. Z udziałem ekspertów i polityków dyskutowana jest historyczna i współczesna problematyka stosunków nad Odrą i integracji europejskiej. Tytuły wybranych spotkań z ostatnich lat odślaniają szerokie spektrum debat: „Nobliści Śląscy – dorobek naukowo-badawczy a ocena ich postaw życiowych”, „Niemieckie dziedzictwo Wrocławia – przeszkodą czy szansą rozwoju dla miasta?”, „Polska oraz niemiecka prezydencja w Radzie Unii Europejskiej. Co dalej po polskiej prezydencji?”, „Migrująca Europa – Migracja zarobkowa i edukacyjna w Unii Europejskiej na przykładzie Polski i Niemiec”, „Otwarcie niemieckiego rynku pracy – co warto wiedzieć?”. Dom ma aspirację bycia platformą wymiany doświadczeń i kontaktów na wielu płaszczyznach. Przykładem może być spotkanie przedsiębiorców zrzeszonych w Polsko-Niemieckiej Izbie Przemysłowo-Handlowej z Konsulem Generalnym Niemiec, które służyło przekazaniu i skomentowaniu najnowszych informacji dotyczących stosunków Polski i Niemiec oraz wymianie doświadczeń i oczekiwań pomiędzy partnerami z obu krajów.

Oryginalną formą podjęcia zawitych kwestii narodowościowych w regionie jest wystawa pt. „Górnoślązacy w polskiej i niemieckiej reprezentacji narodowej w piłce nożnej – wczoraj i dziś...” pokazująca wybitnych piłkarzy, których wydarzenia polityczne niejednokrotnie zmuszały do dokonywania najtrudniejszych wyborów – tych sportowych, jak i życiowych. W zamyśle autorów projekt ma „przypomnieć lub pogłębić wiedzę o sportowcach, którzy urodzili się i wychowali na Górnośląskiej Ziemi, a potem – z uwagi na zawiałości i specyfikę historii – grali w reprezentacjach narodowych zarówno Polski, jak i Niemiec”¹⁹. Wystawie towarzyszy publikacja książkowa i dwujęzyczna broszura pełniąca rolę przewodnika po ekspozycji.

¹⁸ Broszury Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej: *Majowe dni z Horstem Bienkiem, Horst Bienek. 1930-1990 – pamięci Gliwiczana*.

¹⁹ <http://haus.pl/aktualnosci-84.html>

Złożone dziedzictwo kulturowe Górnego Śląska wymaga szczególnego przygotowania kadr do pracy z młodzieżą w tym regionie. Dlatego DWPN uzupełnił swoją działalność w obszarze promocji wiedzy historycznej o warsztaty dla nauczycieli na temat metod nauczania z zakresu edukacji międzykulturowej. Motywem przewodnim były mniejszości narodowe w Polsce. Na podstawie publikacji *Różnorodność jest wartością. Konspekty lekcji do nauczania o wielokulturowości* uczestnicy dyskutowali w jaki sposób kształtować w szkole stosunki mniejszości z większością, by wyczulić młode pokolenie na mechanizmy dyskryminacyjne i pokazać konieczność świadomego kształtowania relacji opartych na wzajemnym szacunku: „Rozsmakowanie się młodego pokolenia w różnorodności tradycji i obrzędowości otaczającego świata stanowi solidny fundament dla budowania społeczeństwa w naturalny sposób akceptującego grupy odmienne kulturowo, postrzegającego je jako wartość ubogacającą krajobraz wspólnie zamieszkiwanego kraju”²⁰.

Magdalena Mazik-Gorzelańczyk
Wrocław

AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA NA RZECZ POLSKO-NIEMIECKIEGO ZBLIŻENIA WYCHODZENIE SOBIE NAPRZECIW

Kształtowanie się relacji z zachodnim sąsiadem jest w Polsce sprawą wciąż bardzo szczególną nie tylko dlatego, że wyraźnie widać różnice pomiędzy tym, co dzieje się w polityce i w gospodarce. Z perspektywy partii politycznych i zawodowych polityków sprawy polsko-niemieckie wyglądają inaczej niż widziane przez obywateli, szczególnie tych, którzy zaangażowani są w organizacjach pozarządowych na rzecz budowania dobrosąsiedzkich relacji. Patrząc historycznie, złe stosunki polsko-niemieckie mają swoje źródło głównie w polityce oraz ekspansji terytorialnej powstałego w XVIII wieku państwa pruskiego, chociaż używane w kontaktach międzyludzkich, pejoratywne, dziś już archaiczne, określenie „oszwabić”, nie przyszło z Prus. Niemniej pruskie zagrożenie dla Polski i narodu polskiego przeniesione zostało na całe Niemcy, szczególnie po powstaniu II Rzeszy Niemieckiej¹. Zagrożenie to funkcjonuje wciąż w polskiej świadomości narodowej, mimo coraz lepiej rozwijającej się współpracy Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Federalnej Niemiec po przełomie w 1989 r., wstąpieniu Polski do *NATO* w roku 1999 oraz wejściu naszego kraju do Unii Europejskiej w 2004 r.

Wiek XIX przebiegał pod znakiem tworzenia się w obu naszych krajach negatywnego obrazu sąsiada, a wiek XX obraz ten wzmocnił i utrwalił. Dopiero w ostatnich jedenastu latach XX wieku oraz na początku wieku XXI następuje zwrot we wzajemnym postrzeganiu.

²⁰ „Różnorodność jest wartością. Konspekty lekcji do nauczania o wielokulturowości”; M. Mazik-Gorzelańczyk, A. Dubaniewicz, *DWPN*, Gliwice 2011.

¹ II Rzesza Niemiecka (1871-19180) – cesarstwo niemieckie Hohenzollernów, absolutystyczne i militarystyczne państwo pod hegemonią Prus.